Анотації

Бабийчук Г. В. **Развитие исторического краеведения Николаевщины с конца 50-х по 80-е годы XX в.: историография проблемы.**

В статье дана характеристика и оценка проблемы историографии развития краеведения Николаевщины с конца 50-х — 80-е годы XX века в условиях командно-административной системы и русификации населения.

Babiychuk G. V. **Historical development of local history from the end of Mykolaiv 50–80 years of the twentieth century: the historiography of the problem**

The paper presents the characteristics and problems of historiographical evaluation of Mykolayiv regional studies from the late 1950s till 1980s. in the command-administrative system and the russification of the population.

Н. М. Винник

УКРАЇНСЬКА ТРАДИЦІЯ ГАЛИЦЬКОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Ключові слова: *парламентаризм, Галичина, вибори, виборча реформа, українська історіографія.*

Ключевые слова: *парламентаризм, Галичина, выборы, избирательная реформа, украинская историография.*

Key words: *parliamentarism, Galicia, parliamentary system, general election, reform, ukrainian historiography.*

Останнім часом вітчизняна наука зазнає значних змін. Не є виключенням і історична наука, відмінною рисою розвитку якої тепер є пошук методологічного підходу, який об'єднував би весь накопичений за століття вивчення дослідницький досвід, зважаючи на специфіку історичного розвитку. Провідна роль у цьому методологічному пошуку належить історіографічним дослідженням, покликаним виявити основні тенденції у вивченні тієї або іншої проблеми на різних етапах і обґрунтувати зміну цих тенденцій.

Мета цієї статті полягає у тому, щоб узагальнити доробок істориків різних напрямів щодо висвітлення боротьби за виборчу реформу і вибори в кінці XIX — на початку XX ст. та галицької традиції парламентаризму, дати їм власну оцінку і

 © Винник Н. М., 2011

визначити їх наукову цінність. Автор поставив перед собою завдання прослідкувати еволюцію поглядів на проблему традиції галицького парламентаризму в українській історіографії.

Обов'язковою складовою будь-якого суспільно-політичного руху є проведення виборів до державних органів як свідчення політичного вибору громадян. Особливістю виборчого руху в Галичині наприкінці XIX — на початку XX ст. було те, що українцям доводилось боротись за свої права, і те, що ця боротьба була легальною. Ці та інші перипетії виборчих кампаній знайшли відображення в працях українських істориків, хоча ми змушені констатувати відсутність не тільки узагальнюючої праці історіографічного плану, але й історичної. Порушене питання частково знайшло відображення як в узагальнюючих працях, так і в наукових статтях та розвідках. Відображення цих тенденцій знайшло своє відображення в даній статті. Цим визначається її науково-теоретична значущість.

Характерною особливістю суспільного руху на початку XX ст. у краї, як відзначає сучасна дослідниця Т. Гончарук, була боротьба широких мас за виборчу реформу. На думку автора, саме ліквідація старої куріальної системи мала забезпечити перевагу українського представництва в австрійському парламенті і Галицькому сеймі над польським, уможливити досягнення політичної мети легальним конституційним шляхом [1]. Ще одну характерну рису суспільного руху Галичини відзначають львівські дослідники О. Аркуша та М. Мудрий, які вважають, що роль виборчих кампаній у Галичині на початку XX ст. істотно змінилась у зв'язку з початком епохи масової політики, особливо значущою за того часу стала їх національно-мобілізаційна функція [2].

До аналізу партійної роботи серед різних категорій населення вдались автори «Історії України XX–XXI ст.», які характеризують її як намагання впливати на перебіг подій у парламенті, але відзначають при цьому розчарування партійних лідерів результатами виборчих перегонів. Причину цього вони передусім убачають у тому, що в офіційних польських колах українські партії сприймались як виразники периферійних інтересів, а тому до них не було серйозного ставлення [3].

Демократична реформа початку XX ст. привернула до себе значну увагу українських істориків. Зокрема, Ю. Плекан вважає

реформу виборчої системи до австрійського парламенту (рейхсрату) переломним моментом в історії Галичини. Автор при цьому посилається на думку М. Демковича-Добрянського, який називає виборчу реформу «початком кінця неподільного панування польської шляхти в Галичині, а для українців — початком нової ери у визвольних змаганнях» [4]. Щодо причин провалу виборчих прагнень українців, то історик велику провину бачить у внутрішній і зовнішній політиці Відня, який, незважаючи на зростання значущості українського чинника, все-таки надавав в усьому перевагу польському, який не допускав розширення конституційних прав русинів [5]. Історики мають свою власну точку зору щодо причин і особливостей виборчих процесів, але спільним для них всіх є те, що вони бачать у цьому прагнення українців впливати на політичну ситуацію в краї.

Оцінюючи перебіг парламентських перегонів, історики висловлюють власне бачення тогочасних подій. Основною причиною перших виборчих невдач М. Мацькевич вважає неготовність населення Галичини у політичному і правовому плані до того, щоб спільними діями боротись за рівне виборче право [6]. Але це не завадило, на думку історика, згодом австрійському парламенту й галицькому сеймові стати важливою державною трибуною, звідки могло лунати українське слово і де могла відстоюватись українська національна ідея [7].

За висновком сучасних істориків В. Колесника та О. Рафальського, рух за реформу виборчої системи був конкретним проявом боротьби українців за розширення своїх прав і участі в процесах державотворення [8].

Дослідник з діаспори Т. Цоцюра оцінює довгу українську кампанію за загальне виборче право як справжню громадську мобілізацію галицьких і буковинських українців, яка згодом перетворилась на виборчу агітацію. Історик також відзначає той факт, що молоді українські партії вступили в передвиборчу боротьбу самостійно, проте в окремих випадках дійшло до формальних або частково фактичних погоджень не тільки між українськими партіями, але й з опозиційними польськими і єврейськими [9].

Значне місце в історії українського суспільно-політичного руху в Галичині рубежу XIX–XX ст. посідає таке явище, як український парламентаризм. Парламентаризм — в широкому

сенсі — система державної влади, при якій суттєва роль належить народному представництву (парламенту). У більш вузькому — політична система заснована на принципі розподілу влади, в якій чільна роль щодо інших державних інститутів належить парламенту [10].

Порушена тематика ще не знайшла широкого відображення в працях істориків, хоча окремі здобутки все-таки маємо. Досі найкращою підручною працею з історії українського руху в Галичині другої половини XIX ст. залишається дослідження відомого парламентарія Костя Левицького [11]. Воно побудоване у вигляді окремих параграфів про активність українських фракцій на кожній сесії Галицького сейму. Такий же спосіб викладу матеріалу знаходимо і в М. Стахіва. Третій розділ його наукового дослідження «Західна Україна та політика Польщі, Росії і Заходу (1772–1918)» повністю присвячені боротьбі українських політиків у Галицькому сеймі і австрійському парламенті [12].

У радянській історіографії ця тематика не розвивалась завдяки особливій упередженості пануючої марксистської ідеології до традицій парламентаризму, яке вважалося пережитком буржуазії. Винятком на цьому тлі повного ігнорування є праця В. Кульчицького. Цілком зрозумілим є те, що в контексті тогочасної історичної науки Галицький сейм трактувався як «знаряддя соціального і національного пригнічення» [13].

Явище українського парламентаризму в Галичині зацікавило істориків доби незалежності України. Хронологічно першою була стаття Т. Батенка, що становила загальний огляд активності українських депутатів Галицького сейму [14]. Цю тематику активно розробляють саме львівські історики, серед яких відзначимо О. Аркушу, котра в дисертаційній роботі розглядає проблему Галицького сейму і, зокрема, виборчих кампаній 1889 і 1895 рр. [15]. Порушену проблематику історик продовжує в одноосібних статтях, присвячених парламентській традиції [16], написаних нею, а також у співавторстві з М. Мудрим [17]. На думку І. Чорновола, саме завдяки науковим працям сімейного тандему М. Мудрого та О. Аркуші в українську історіографію повернулась методологія К. Левицького, тобто принцип інтерпретації українських визвольних змагань галицьких українців як, насамперед, змагань сеймових [18].

1997 року з'явилась брошура Ю. Михальського [19]. Ця праця, на думку І. Чорновола, має низку недоліків — не враховано весь обсяг літератури, присутня схильність автора до схематизації. Але позитивом є те, що Ю. Михальський розглянув момент ескалації польсько-українського протистояння (насамперед, події 1908 р.) через призму подій навколо сейму [20].

Явище українського парламентаризму краю і діяльність української фракції Галицького крайового сейму проаналізував І. Чорновол у трьох ракурсах: у контексті політичного успіху, польсько-українських стосунків та українського парламентаризму [21]. Розділи його праці присвячені окремим сеймовим періодам, наприклад, 1889–1895 рр.; 1895–1901 рр. [22]. На даний час це найбільш широка праця про історію українського парламентаризму Галичини кінця XIX — початку XX ст.

На думку Л. Ілина, створення Крайових сеймів започаткувало епоху парламентаризму в імперії Габсбургів. Для Галичини конституційні перетворення поклали початок витворенню нової моделі польсько-українських взаємостосунків. Сейм справедливо можна вважати основним центром політичного життя Галичини другої половини XIX ст. [23].

Актуальність досліджуваної проблеми підсилюється і тією обставиною, що нині Україна переживає непростий процес становлення власного парламентаризму, і вивчення проблем виборчого процесу у минулому має певне практичне значення, вважають дослідники та Д. Футулуйчук [24].

Обмежені рамки статті не дозволяють ширше зупинитися на відображенні дослідниками партійно-політичної боротьби, що точилася навколо парламентського питання у Галичині в означений період. Також відмітимо, що підготовка, перебіг та результати виборчих кампаній різних років досить сильно відрізнялись, як і їх результати для українців. Тож лише зауважмо, що найбільшу увагу сучасних науковців привернули вибори в Галичині у 1897 та 1901 рр. (О. Аркуша, М. Мудрий, С. Макарчук, Ю. Михальський, М. Мацькевич) та участь студентів — майбутніх активних учасників суспільно-політичного руху та передвиборчих кампаній (В. Качмар, Р. Ковалюк, В. Мудрий, В. Янів та ін.). Однак ці проблеми з'ясовувались здебільшого принагідно, в контексті різних аспектів історичного розвитку, тому не стали предметом спеціального дослідження.

Інший бік питання — це ставлення польських організацій до участі українців в виборчих кампаніях — також заслуговує на значну увагу, хоча деякі здобутки в даному питанні уже є.

Як прикінцевий висновок відзначимо: проблема традиції українського галицького парламентаризму кінця XIX — початку XX ст. та партійної боротьби навколо них знайшла певне відображення в українській історіографії, хоча вона ще не була об'єктом цілісного комплексного дослідження. Найбільшої уваги історики, закономірно, приділили кампаніям різних сесійних періодів, хоча при з'ясуванні організаційно-ідеологічного підґрунтя та різнобічної діяльності українських парламентарів та їх впливу на процеси суспільно-політичного характеру останнє явище явно недооцінено.

Сказане значною мірою стосується і подальших перспектив дослідження історії парламентської діяльності через окремих представників українського суспільства. Серед істориків існує розуміння того, що саме через вивчення історії діяльності окремих парламентарів найбільш повно можна окреслити різні аспекти парламентської діяльності кінця XIX — початку XX ст. Утім, при висвітленні їх діяльності не варто вдаватися до тієї чи іншої протилежності, тобто вважати цю діяльність винятково позитивною чи негативною для українського суспільства Галичини.

Одним із яскравих прикладів такої постаті — представника «адвокатської доби», за визначенням І. Андрухіва, можна з упевненістю назвати Костя Левицького [25].

Також поширюється тенденція щодо висвітлення не тільки політичної діяльності таких діячів, а й висвітлення процесу їх становлення як особистості та як представника української галицької інтелігенції. Так дослідниця української інтелігенції Н. Мисак, розглядаючи її становлення, вважає, що воно відбувалось не за дуже сприятливих умов. Але феномен полягав у тому, що за таких умов виникла соціальна група, яка стала національною елітою в боротьбі за незалежну державу. Її лави поповнювали такі діячі, як Кость Левицький, вважає Н. Мисак [26].

Загалом перебіг парламентських та крайових виборів був серйозним випробуванням українського політикуму, що й відображено в історіографічних джерелах. На жаль, дані про самі

вибори є досить фрагментарними і несистематичними. Все це дозволяє говорити про широке поле діяльності для сучасних науковців.

Вважаємо, що назріла потреба підготовки окремого комплексного дослідження, яке б ліквідувало цю прогалину у вивченні такого винятково цікавого явища нашої національної історії.

Джерела та література

1. Гончарук Т. З історії виборчого руху галицьких українців на рубежі XIX–XX ст. / Т. Гончарук // Нова політика. — 1998. — № 1. — С. 26.
2. Аркуша О. Парламентська традиція галицьких українців: Галицький крайовий сейм (1861–1914). (Стаття друга: Галицькі вибори як механізм формування українського сеймового представництва / О. Аркуша, М. Мудрий // Історія в школах України. — 2005. — № 10. — С. 39.
3. Історія України XX–XXI ст.: навч. посіб. (П. Панченко, Н. Барановська, С. Падалка та ін. / За заг. ред. В. Смолія. — К.: Знання, 2004. — С. 19.
4. Плекан Ю. Політичні та ідеологічні аспекти українського питання в Австро-Угорській імперії / Ю. Плекан // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Зб. статей. — Вип. 6. — К.: Ін-т історії України НАН України, 2002. — С. 77.
5. Там же. — С. 83.
6. Мацькевич М. Конституційне виборче право в Галичині в складі Австрії / М. Мацькевич // Право України. — 1999. — № 3. — С. 92.
7. Там же. — С. 99.
8. Колесник В. Український рух в Австро-Угорщині (кінець XIX — початок XX ст.) / В. Колесник, О. Рафальський. — К.: Стилос, 1998. — С. 31.
9. Цюцюра Т. Б. Боротьба українців у Віденському парламенті за загальне виборче право і національну автономію (зокрема, в роках 1905–1907) / Т. Цюцюра // Український історик. — 1980. — № 1–4. — С. 38.
10. Политическая энциклопедия в 2 т. — Москва: Мысль, 2000. — Т. 2. — С. 112.
11. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 / К. Левицький. — Львів: Накладом власним, 1926. — 431 с.
12. Стахів М. Західна Україна та політика Польщі, Росії і Заходу (1772–1918) / М. Стахів. — Скрентон, 1968. — Т. 1.
13. Кульчицький В. Галицький сейм — знаряддя соціального і національного пригнічення трудящих (1861–1914) / В. Кульчицький // Питання теорії і практики радянського права. — Вип. 4. — Львів, 1958. — С. 5.

14. Батенко Т. До історії формування виборчої системи в Галичині та виборчих змагань галицьких українців 2-ї половини XIX ст. Спроба аналізу / Т. Батенко // Республіканець. — 1994. — № 3–9. — С. 35–39.
15. Аркуша О. Українське представництво в галицькому сеймі (1889–1901): Автореф. дис. канд. істор. наук. / Нац. акад. наук України. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича / О. Аркуша. — Львів, 1997. — 28 с.
16. Аркуша О. Парламентська традиція галицьких українців у другій половині XIX — на початку XX ст. / О. Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Львів, 2000. — Вип. 6. — С. 68–90.
17. Аркуша О. Парламентська традиція галицьких українців: Галицький крайовий сейм (1861–1914). (Стаття друга: Галицькі вибори як механізм формування українського сеймового представництва) / О. Аркуша, М. Мудрий // Історія в школах України. — 2005. — № 10. — С. 39–42.
18. Чорновол І. Українська фракція крайового сейму 1861–1901 рр. (нарис історії парламентаризму) / І. Чорновол. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. — С. 15.
19. Михальський Ю. Польська суспільність та українське питання у Галичині в період сеймових виборів 1908 р. / Ю. Михальський. — Львів: Каменяр, 1997. — 46 с.
20. Чорновол І. Українська фракція... — С. 15–16.
21. Там же. — С. 227.
22. Там же. — С. 288.
23. Любчик І. Д., Футулуйчук Д. Д. Особливості виборчого права українців у Галичині на початку XX ст.: між справедливістю і фальсифікаціями.
24. Ілин Л. Українська традиція галицького парламентаризму: правові засади функціонування крайового фальсифікаціями / І. Любчик, Д. Футулуйчук // Науково-практична конференція з питань правового регулювання суспільства та проблем держави і права (Івано-Франківськ, 29.11. — 03.12.2010 р.) Івано-Франківськ: ПЮІ ЛьвДУВС, 2010. — С. 92.
25. Андрухів І. «Адвокатська доба» національного відродження в Галичині / І. Андрухів // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 1999. — № 4. — С. 166–180; Андрухів І., Сворак С. Кость Левицький: політик, громадський діяч, правник (1859–1941): [Наукова монографія] / І. Андрухів, С. Сворак, В. Ковалик. — Надвірна, 2009. — 104 с.
26. Мисак Н. Формування української інтелігенції в Галичини наприкінці XIX — на початку XX ст. / Н. Мисак // Україна соборна. Зб. наук. статей. — К., 2005. — Вип. 2. — Ч. ІІ. — С. 242.

Анотації

Винник Н. М. **Украинская традиция галицкого парламентаризма в украинской историографии.**

В статье анализируется комплекс литературы о традиции украинского парламентаризма Галичины конца XIX — начала XX в. В ней обобщен опыт современных историков; проанализован избирательский процесс и становление парламентской системы в историографическом плане; прослежены основные течения историографии об этой тематике.

Vynnyk N. M. **Ukrainian tradition of Galicia parliamentarism in the Ukrainian historiography.**

The article is about Ukrainian tradition of Galicia parliamentarism at the end of the 19-th century and till the beginning of the 20-th century: the modern historiography of this problem. According to the aim of the article the author tries to solve the next tasks: to generalize the experience of modern historians about them; to analyze the establishment of the parliamentary system on the basis of the research papers.

І. Я. Гнип

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ПОЛЬСЬКІЙ ПЕРІОДИЧНІЙ ПРЕСІ 20–30-х рр. XX ст.

Ключові слова: *Східна Галичина, Греко-католицька церква, Польща, національні інтереси, Андрей Шептицький.*

Ключевые слова: *Восточная Галиция, Греко-католическая церковь, Польша, национальные отношения, Андрей Шептицкий.*

Key words: *Eastern Galicia, Greek Catholicism Chursh, Poland, national interests.*

На теренах Східної Галичини у міжвоєнний період основним засобом масової інформації була періодична преса. Жодна сфера життя не залишалася поза її увагою та знаходила своє відображення на шпальтах галицьких газет. Серед тем, які перебували в колі постійного зацікавлення міжвоєнної періодики, одне з центральних місць займала діяльність досить впливової на той час Греко-католицької церкви, що зумовлено насамперед її національним характером та значним впливом на українське галицьке суспільство.

© Гнип І. Я., 2011